

Відгук

офіційного опонента Тропіної Н.П. на дисертацію Проскуріної Любові Миколаївни «Термінологічна підсистема російської мови «Ремонт літальних апаратів»: лінгвокогнітивний аспект», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.02 – російська мова.

Науковий опис сучасних терміносистем, складання спеціальних словників, теоретичне обґрунтування їх практичного вивчення – це один з актуальних та досить продуктивних напрямків сучасного теоретичного та прикладного термінознавства. Незважаючи на значні теоретичні досягнення та практичне складання різноманітних фахових словників, ця сфера мовознавства не перестає бути актуальною й, імовірно, зважаючи на безперервний та прискорений розвиток науки та техніки, не втратить актуальності у майбутньому. Оскільки літакобудівництво, користування літаками, ремонт літаків – це риса повсякденного життя сучасного суспільства, то потреба в упорядкуванні термінології, що обслуговує цю технічну галузь, не викликає сумнівів. Додамо, що русистка непоодинокі в прагненні упорядкувати та науково обґрунтувати авіатерміни: зовсім недавно було захищено кандидатську дисертацію з англійської фахової мови авіації (І.В. Аскумович, 2014, Херсон).

На захист представлено ретельно виконану наукову роботу, яка свідчить про глибоке занурення її виконавиці у матеріал дослідження (що є наслідком її професійних занять), про її розуміння теоретичних проблем сучасного термінознавства, про глибоке знання методів когнітивної лінгвістики.

Актуальність обраної теми підсилюється тим, що підготовка фахівців з цієї галузі потребує чіткої термінологічної бази. Все це обґрунтовано у вступі до дисертації. Безумовно, тема дисертації є актуальною та новою: терміносистема РЛА комплексно досліджується

вперше. Фактичний матеріал, що слугував теоретичному осмисленню, було зібрано з різноманітних джерел. Не будемо їх перелічувати, усього зібрано близько 3700 термінів технічної сфери РЛА. Опрацювання вичерпної кількості джерел гарантує повноту складеного корпусу термінів РЛА.

До речі, виникло невеличке зауваження: дослідниця чомусь не відокремила перелік джерел фактичного матеріалу від списку використаної наукової літератури. На наш погляд, таке відокремлення було б доречним.

Дисертантка чітко визначила мету та завдання дослідження. Отже, перед дисертанткою повстало непросте завдання упорядкувати та описати з різних позицій величезну кількість термінів, предтермінів, професіоналізмів, що обслуговують технічну сферу РЛА, для чого потрібно було зупинитися на одному чи декількох із існуючих наукових підходів до вивчення терміносистем, обрати адекватні щодо складної мети вивчення термінології РЛА принципи опису, методи та методики дослідження.

У роботі як пріоритетний обрано лінгвокогнітивний підхід (див. її назву). Тому очікуваними та ведучими у дослідженні є методи когнітивної лінгвістики, зокрема фреймовий та концептуальний аналізи.

Обґрунтуванню доцільності звернення саме до цих методик присвячено левову частку **першого** розділу дисертації, а майже весь другий вибудовується на їх використанні.

Чи потрібна була така пильна увага щодо обґрунтування конкретних когнітивних методів та методик? Розмірковуючи над цим, приходимо до висновку, що була потрібна: всупереч неохватної кількості робіт, у яких звертаються до використання фреймового та концептуального підходів, досі не існує загальної думки про те, «що є що». Так, відомий автор одного з підручників з когнітивної лінгвістики Зінаїда Данилівна Попова, констатує: «Научное направление «фреймовая семантика» ... постепенно набирает силу, всё больше вызывает интерес лингвистов. Если его проблематика уже

более или менее проясняется, то его научный аппарат ещё почти не сложился, находится в поиске, существует в состоянии терминологической вариативности» (2015). Це пояснює, чому Любов Миколаївна Проскуріна стільки уваги приділила обґрунтуванню та роз'ясненню наукових понять та методів когнітивної лінгвістики, їхнього співвідношення, доцільності їх використання при побудові структури терміносистеми РЛА – і це при тому, що вже існують термінологічні розвідки з використанням когнітивних методик (І. С. Гавриліна, Т. В. Дроздова, І. О. Громова, Л. А. Липіліна, Л. В. Івіна).

Але й звернення до традиційних описових методів та методик, притаманних системно-структурній парадигмі (зокрема при вивченні утворення термінів ремонту літальних апаратів у 3 розділі), було неминучим. Ці методики використовуються без детального обговорення – вони давно увійшли до наукового обігу.

Об'єднання методів декількох наукових парадигм (антропоцентричної, системно-структурної) може здатися, на перший погляд, еkleктичним. Проміж тим, сучасне мовознавство прихильно не тільки створювати «проміжні» науки, але й «благословляє» звернення при вивченні того самого об'єкту до різноманітних методів, що належать до різних наукових парадигм, підтримує так званий «триангуляційний підхід» і не тільки дозволяє, але й вказує на корисність такого поєднання (Е.Ф.Тарасов, 2010).

Значну увагу у **першому** розділі роботи приділено теоретичним проблемам термінознавства, у тому числі - класифікації термінологічних одиниць (проведено функціонально-семантичну стратифікацію термінів), простежено особливості семантичних параметрів термінології), шляхам формування термінів, типам терміносистем.

Дисертантка робить вагомий внесок розвиток у термінознавство як теорію побудови терміносистем, доводить, що у сучасних комплексних терміносистемах велике функціональне навантаження мають комплексні

терміни, в яких для позначення багатьох понять використовуються як елементи терміни різних наук.

У другому розділі зі застосуванням фреймового та концептуального аналізу розглянуто структурні, системні та семантичні параметри концептосфери РЛА. Дисертантка вибудовує досить складну модель системно-структурної організації терміносистеми РЛА, рамки й структуру якої визначають фрейми та концепти цієї царини, які, в свою чергу, віддзеркалюють структуру галузі ремонту ЛА.

Схеми та таблиці, наведені у додатках, допомагають досягнути всю складність виконаної дослідницею роботи та наочно уявити та зрозуміти складну побудову терміносистеми.

У третьому розділі виявляються способи утворення термінів і терміноелементів у термінології РЛА - синтаксичний, морфологічний та лексико-семантичний. Виявлено, що синтаксичний спосіб є основним для творення номінативних одиниць ТРЛА. Вдалим, на наш погляд, є вивчення лексико-семантичного творення термінів РЛА. Дисертантка виявила, що значна кількість номінацій терміносистеми є наслідком метафоричної номінації та зберігає внутрішню форму, надбану в її процесі. Вдалі таблиці, які надано у додатках, наочно ілюструють, що професійна КМ РЛА має, насамперед, антропоморфні риси (життєвий цикл, хвороба, кравецька справа), що досить активно використовуються метафори зі світу природи (тваринного та рослинного світу, метафоричні номінації, пов'язані з водою) тощо.

Застосування когнітивної методики аналізу концептуальної метафори уможливило змодельовати професійну картину світу фахівців з ремонту літальних апаратів - у когнітивній лінгвістиці вважається, що мовна картина світу у значній мірі формується концептуальними метафорами. Дисертантка слушно резюмує, що професійна метафорична картина світу є інструментом об'єктивації знання про світ, а метафоричність професійної картини світу сприяє успішній комунікації між фахівцями.

Окремо слід зупинитися на висновках: висновки вагомі за змістом, повністю відображають проведений у роботі всебічний аналіз терміносистеми РЛА, мають незаперечне наукове значення та викладені у стислій формі у вигляді 11 пунктів.

Але, на фоні схвальної оцінки виконаної роботи, яку ми вважаємо успішною та завершеною, у нас виникли певні роздуми щодо окремих деталей дослідження та структури 1 розділу.

1. Щодо структури 1 розділу: чи не логічніше було історію виникнення галузі ремонту ЛА (п. 1.4), як і функціонально-семантичну стратифікацію термінолексики РЛА (п. 1.3.3, 1.3.4, 1.4), розглянути на початку, а не в кінці розділу?

2. Незважаючи на старання дисертантки упорядкувати використання когнітивних термінів, в тому числі термінів *концепт* та *фрейм*, не зовсім зрозуміло, у яких відношеннях вони знаходяться на розсуд дисертантки: яке з понять ширше, чи концепти складаються з фреймів, чи фрейми є різновидами концептів? Також: *слот* – це складова фрейму чи концепту? (На с.50 дисертації «співмешкають» обидва розуміння: «**Фрейм** терминосистемы обеспечивает упорядочение терминологии, «зафиксированной в составляющих его субфреймах и **слотах**, каждый из которых является все более детализированным представлением базового **концепта** соответствующего фрагмента общей логико-понятийной системы» (вказано джерело цитати [259, с.10], але, мабуть, помилково: навряд чи Л.В Успенський у 1936 р. розмірковував о субфреймах та слотах). Тут *слот* співвідноситься з *концептом*. Далі підсумок: «Для анализа терминологии используем *фрейм* как схематизированную организацию полученных знаний, а *слот* как элемент структуры *фрейма*, который может стать основой для дальнейшего членения». Тут *слот* співвідноситься з *фреймом*. Навіщо цитати, які вносять плутанину та викликають запитання? Так яку ж позицію остаточно займає дослідниця?

3. Класифікацію передтермінів здійснено на різних основах (за різними ознаками): 1) описові звороти, 2) сурядні сполучення, 3) сполучення, що містять дієприкметникові звороти, 4) професіоналізми. Перші 3 типа – це синтаксичні, структурні характеристики; 4 тип - це вже функціональна ознака.

4. Авторка не диференціює власне утворення термінів (словотвір) та морфемну структуру – це пов'язані, але не тотожні поняття. Вдалих та детальний аналіз значень афіксів (насамперед, префіксів), які у морфемній структурі термінів деталізують значення останніх, псує неправомірне віднесення до морфологічного способу утворення термінів, що виникли завдяки «переходу» в термінологію загальноживаних слів (*перекос, перегрев, разрыв, выбоина* та под., див. тлумачні словники). Не можна знехтувати роллю префіксів в спеціалізації семантики термінів, але не можна й вважати ці та подібні терміни, які мають у морфемній структурі префікси, наслідком морфологічного утворення.

5. Окрасою дисертації є значна кількість таблиць, які надають можливості наочно ознайомитися з науковими доробками дисертації, але таблиці «Синтаксические модели многокомпонентных терминов «концептосферы Ремонт ЛА» та «Виды терминологических антонимических оппозиций (ТАО) в базовых концептах РЛА», на жаль, не містять прикладів, тому мало інформативні.

6. Передтерміни - атрибутивні конструкції «*поверхностные зазоры между якорем и сердечником*», «*взаимная спектральная плотность нормальной и тангенциальной составляющих*», у яких атрибут виражено узгодженим та неузгодженим означенням, кваліфіковано як сурядні сполучення (с.62 дис.). (У 3 розділі при класифікації багатослівних одиниць терміносистеми дисертантка звертається до іншого способу їх опису, який унеможливорює подібні огріхи, наприклад: N1A1 на N6 N2A2).

Наведені запитання, роздуми та зауваження не знижують високої оцінки дослідження, виконаного Проскуріною Любов'ю Миколаївною.

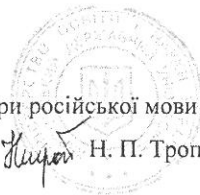
Підбиваючи підсумки аналізу роботи, зазначимо безумовне практичне значення дисертації: отримані дані можуть бути використані при укладанні довідників, термінологічних мінімумів, термінологічних словників галузі РЛА, в укладанні підручників фреймового типу з навчання мови студентів-іноземців.

Значущим є теоретичний доробок дисертації, який, на нашу думку, полягає у подальшому удосконаленні методології дослідження терміносистем, в об'єднанні поглядів на терміносистему з позицій різних наукових парадигм – у «триангуляційному підході», в уточненні та прилаштуванні до потреб аналізу терміносистем понять когнітивної лінгвістики. Вагомим також є теоретичне осмислення ТРЛА як комплексної терміносистеми, яка віддзеркалює сучасний стан науки та техніки.

Автореферат дисертації адекватно висвітлює зміст роботи. Кількість наукових публікацій – 17 (з них 7 статей надруковано у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК України, 2 публікації – у зарубіжних виданнях) та апробація на 11 міжнародних конференціях надали науковій спільноті можливість ознайомитися з ідеями та досягненнями дисертантки.

Таким чином, теоретичне та практичне значення результатів роботи Проскуриної Любові Миколаївни «Термінологічна підсистема російської мови «Ремонт літальних апаратів»: лінгвокогнітивний аспект» дає підставу для висновку про те, що дисертація є самостійним завершеним дослідженням і відповідає "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., а її авторка Проскурина Любов Миколаївна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.02 – російська мова.

Доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри російської мови та
загального мовознавства Н. П. Тропіна

Копія надіслана до секретарки 7 грудня 2016 р.

Ученый секретар

В. І. Журав